

MAKTABLARDA DAVLAT TILIGA BO‘LGAN MUNOSABAT, UNI O‘QITISHDA VA O‘RGANISHDAGI MUAMMOLAR

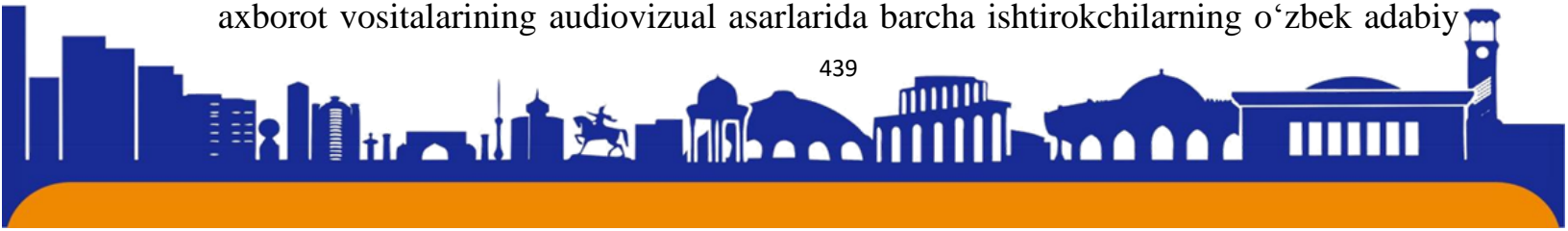
Aripova Hilola Azimdjanovna

Diplomat International School o‘zbek tili o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada jamiyatimizda davlat tiliga bo‘lgan munosabat, uni o‘qitishda va o‘rganishdagi muammolar haqida so‘z boradi. Bu borada prezidentimiz chiqargan qarorlar ham ko‘rsatib o‘tilgan. Muammolar ketma ketlikda sanalgan.

Kalit so‘zlar: davlat tili, jamiyat, konsepsiya, nutqiy madaniyat, vazifalar,

Hozirgi kunda prezidentimiz tashabbuslari bilan ta‘lim boshqa tildagi o‘quvchilarning davlat tilini bilish darajasini oshirish maqsadida ko‘plab tashabbus va islohotlar olib borilmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2019-yil 21-oktyabrdagi PF-5850-son Farmoniga muvofiq mamlakatimiz ijtimoiy-siyosiy hayotining barcha sohalarida davlat tili imkoniyatlaridan to‘liq va to‘g‘ri foydalanishga erishish, ta‘lim tashkilotlarida davlat tilini o‘qitish tizimini yanada takomillashtirish, uning ilm-fan tili sifatidagi nufuzini oshirish; davlat tilining sog‘liqni saqlash, uni boyitib borish va aholining nutq madaniyatini oshirish asosiy vazifa qilib belgilangan. . O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktyabrdagi PF6084-son va unga ilova qilingan 2020-2030-yillarda o‘zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish KONSEPSIYASIdagi vazifalar – mamlakat hayotining barcha sohalarida, jumladan, davlat boshqaruvi, zamonaviy va innovatsion texnologiyalar, sanoat, bank-moliya tizimi, huquqshunoslik, diplomatiya, harbiy ish, tibbiyot va boshqa sohalarda davlat tilining imkoniyatlaridan to‘liq va to‘g‘ri foydalanish; ilmiy asoslangan yangi so‘z va atamalarni muntazam ravishda rasmiy muomalaga kiritib borish; davlat tili barcha fan tarmoqlariga oid ilmiy tadqiqotlarda ilm-fan tili sifatida nufuzga ega bo‘lishi; ommaviy axborot vositalarining audiovizual asarlarida barcha ishtirokchilarning o‘zbek adabiy

tilida soʻzlashiga erishish, davlat tilining axborot va kommunikatsiya texnologiyalari bilan faol integratsiyasini taʼminlash, oʻzbek tilining ilm-fan va texnologiyalar sohasida qoʻllanilishi imkoniyatlarini yanada kengayishini taʼminlash uchun taʼlim tashkilotlarida davlat tilini oʻqitish tizimini yanada takomillashtirish, uning ilm-fan tili sifatidagi nufuzini oshirish kabi vazifalar belgilangan edi.

«Oʻzbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqei tubdan oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi Farmonda «...mamlakatimiz ijtimoiy hayotining barcha sohalarida, jumladan, davlat boshqaruvi, zamonaviy va innovatsion texnologiyalar, sanoat, bank-moliya tizimi, huquqshunoslik, diplomatiya, harbiy ish, tibbiyot va boshqa sohalarda davlat tilining imkoniyatlaridan toʻliq va toʻgʻri foydalanishga erishish» [1] muhim vazifalardan biri sifatida taʼkidlangan.

Maʼlumki, davlat tili jamiyatda odamlar uchun katta rol oʻynaydi. Ushbu til oʻz ona tili boshqa boʻlgan oʻquvchilar uchun oʻrganish jarayonida qiyinchilik tugʻdirishi amri mahol. Jamiyatda inson oʻz oʻrnini topishlari uchun avvalo davlat tilini oʻrganishlari, tushunishlari va ravon gapira olishlari kerak. Oʻzbek tili grammatikasi oʻziga xos, boshqa tillardan farq qiluvchi strukturaga egaligi tufayli oʻrganish jarayonida koʻplab muammolarni yuzaga keltirib chiqarishi mumkin. Oʻquvchilar grammatikani, ayniqsa, yozuv jarayonida qiyin deb topishlari mumkin va bu oqibatda notoʻgʻri xabar yetkazilishiga olib kelishi mumkin. Oʻzbek tilida grammatika qoidalari aniq va juda koʻp tushuntirishlarga, dalil va isbotlarga ega. Shunga qaramasdan, taʼlim boshqa tillardagi oʻquvchilarga ularni yodlash va qoʻllash yanada qiyinroq.

Oʻzbek tilini oʻrganishda quyidagi muammolarga duch kelinadi:

1. Murakkab grammatika. Taʼlim boshqa tillardagi oʻquvchilar uchun oʻzbek tili grammatikasini oʻrganish qiyinroq. Oʻzbek tilida soʻzlashda oʻquvchilar asosan grammatik xatolarga yoʻl qoʻyishadi. Odatda, oʻquvchilar oʻzbek tilida soʻzlashda qoʻshimchalarda, nisbat, , soʻz boyligida xatolarga yoʻl qoʻyadilar. Gap tuzish jarayonida koʻpincha til oʻrganuvchilar qoʻshimchalarni farqlashda qiynalishadi va notoʻgʻri ishlatadilar, yaʼni baʼzan ular kelishik qoʻshimchalarini oʻrnini almashtirib gapirishadi. Muammo ular soʻz yasovchi va soʻz oʻzgartiruvchi qoʻshimchalarning qanday ishlatishni osongina farqlay olmasligidir.

2. Auditoriyada ona tilidan ortiqcha foydalanish. O'rganuvchilar undan foydalanishga majbur bo'lganlaridagina boshqa tilni yaxshi o'rganadilar. O'qituvchi o'quvchilar o'rganilayotgan tilda muloqot qilishlarini talab qilishi kerak. Ana shu holatdagina til o'rganishda o'sish, talaffuzda ravonlik kabi yutuqlarga erishish darajasi oshadi. Dars jarayonida qat'iyat bilan talab qilinsa va cheklovlar yo'lga qo'yilsagina o'zbek (davlat) tilini o'zlashtirish muvaffaqiyatli amalga oshadi.

3.O'ziga bo'lgan ishonchsizlik. O'quvchilarning jamoat joylarida o'zbek tilida gaplasha olmasligining sabablaridan biri ham ishonchsizlikdir. Ular tadbirlarda yoki davlat tashkilotlari oldida o'zbek tilida gapirisha olishmaydi. Bu, odatda, o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarni jamoat joylarida o'zbek tilida gapirishga yetarlicha rag'batlantirmasliklari bilan bog'liq. Odatda, o'qituvchilar ularni sinfda yoki odamlar oldida o'zbek tilida gapirishga undashmaydi. Ular o'zbek tilini o'rganishadi, lekin so'zlashishni yetarlicha o'rganishmaydi. Bu asosan o'quvchilar sinfda yoki odamlar oldida duch keladigan muammolardan biridir. O'ziga bo'lgan ishonch har qanday tilda gapirishda juda muhim rol o'ynaydi, agar o'quvchilar o'zlariga ishonmasa, o'zbek tilida erkin gapira olishmaydi. Bu faqat o'zbek tilini emas xorijiy tillarni o'rganishda ham katta muammolardan biridir. O'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchi butunlay o'qituvchilarga bog'liq.. Agar o'quvchilar nutqda xato qilishdan tashvishlansa, o'qituvchilar ularga hech kim mukammal tug'ilmasligini, har kim o'z xatolaridan saboq olishini o'rgatishi kerak. O'quvchilar noto'g'ri gapirsalar ham, gapirishda davom etishlari kerak. Chunki ular xatolaridan saboq olishadi va xatolarini qayta-qayta gapirishda tuzatadilar.

3. Tarjima. Bilamizki, til o'rganish jarayonida notanish bo'lgan so'zlarning tarjimasini lug'atlardan qidiramiz va gap tuzishda turli xil tarjimon botlarga va ilovalarga murojaat qilinadi. Ammo bu har doim ham kutganimizdek natija beravermaydi. Misol qilib aytadigan bo'lsak, idiomatik ifodalarni yoki frazalarni tarjima qilish jarayonida tarjima muammolari paydo bo'lishi mumkin. Idiomalarni tarjima qilish qiyin, chunki idiomani so'zma-so'z tarjima qilib bo'lmaydi. Tarjimon butun ma'noni tarjima qilishdan oldin tushunishi kerak. Ba'zi idiomalar tarjima qilingani kabi ma'noga ega emas bo'lishi mumkin yoki ularni hamma gapda, nutqda ham ishlatib bo'lmazligi mumkin. Hattoki, o'sha tilning tilshunoslari ham bu

muammoga duch keladilar. Shunday ekan, boshqa muammolar singari idioma va frazalarning noto'g'ri tarjimai so'zlashuv sifatiga putur yetkazishi mumkin.

4. Bitta yoki bir nechta a'lochi o'quvchining doimiy ustunlik qilishi. Ba'zan boshqalarga nisbatan bilimlroq bo'lgan o'quvchilarga darsda yaxshi baholar, ma'lum darajada ko'proq rag'batlantirishlar berilsa ham, ularga nisbatan sustroq o'zlashtirayotgan yoki darsga to'liq qatnashmayotgan o'quvchilarni butunlay unutib qo'ymaslik kerak. Ularni boshqalarga nisbatan ko'proq ruhlantirib, darsda faol qatnashishlariga imkon yaratib berish kerak .

Xulosa qilib aytganda, hozirgi yoshlarni har tomonlama yetuk, o'z sohasining kuchli mutaxassisi qilib tarbiyalashda o'zbek tilini bilish juda katta ahamiyatga ega bo'lib, bu borada maktablarda davlat tilini o'qitishda bir qancha muammolar mavjuddir. Ushbu muammolarni bartaraf qilish maqsadida o'qituvchilar davlat tilini o'qitishda yangicha o'qitish usullaridan foydalansalar maqsadga muvofiq bo'lardi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni //http://uza.uz/oz/documents/ zbek-tilining-davlat-tilisifatidagi-nufuzi-va-mav-eini-tubd-22-10-2019
2. Mirziyoyev Sh. Biz kelajagimiznin mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: O'zbekiston, 2017. – 189 b.
3. Marifat.uz/marifat/ruknlr/umumii-urta-talim/5141.
4. Musurmonov R. Ta'lim faoliyati sharoitida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi nizolarning oldini olish – ta'lim samaralidorligi omili. Academic research in educational sciences volume 2 | issue 4 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723
5. Ismoilova D.M. Zamonaviy didaktik yondashuvlar asosida umumiy o'rta ta'lim maktablari ta'lim mazmunini prognostika qilish. Xalq ta'limi" jurnali T.:2020 yil №5

